

Boško Petrović, književnik i urednik *Letopisa Matice Srpske* iz Novog Sada
 Veljko Petrović, književnik i akademik, predsjednik Matice Srpske iz Beograda
 Đuza Radović, književnik iz Beograda

dr. Mihailo Stevanović, profesor univerziteta iz Beograda

dr. Zdenko Škreb, sveučilišni profesor iz Zagreba

dr. Jovan Vuković, profesor univerziteta iz Sarajeva.

NOVOSADSKI SASTANAK I ANKETA *LETOPISA MATICE SRPSKE*

Ljudevit Jonke

Uredništvo *Letopisa Matice Srpske* u Novom Sadu potaklo je godine 1953. u rujanskom broju *Letopisa* »anketu o pitanjima srpskohrvatskog jezika i pravopisa«, da bi se čulo mišljenje hrvatskih i srpskih književnika, učenjaka i javnih radnika o problemima jezika, pravopisa i rječnika hrvatske i srpske književnosti. U svojem dopisu učesnicima ankete uredništvo je *Letopisa* istaklo, da smatra, »da je u centru problema baš pitanje jezika kao takvog, pitanje njegovog jedinstva i perspektive daljeg razvoja, ali ne poričemo važnost ni drugih pitanja. Šta više, smatramo da su ona u čvrstoj vezi sa pitanjima koja smo istakli, a to su: pitanje pravopisa, pitanje pisma (ćirilica—latinica), pitanje — ako hoćete — i narečja, zatim pitanje stvaranja rečnika književnog jezika (srpskog i hrvatskog, ili srpsko-hrvatskog) itd. itd.«

Odgovore književnih i naučnih radnika hrvatskih i srpskih donosio je *Letopis* od mjeseca rujna 1953. do mjeseca prosinca 1954. U anketi su od književnika učestvovali Stanislav Vinaver, Božidar Kovačević, Mirko Božić, Gustav Krklec, Marin Franičević, Jure Kaštelan, Slavko Kolar, Marko Marković, Joža Horvat, Đuza Radović, Vladan Desnica, Viktor Car Emin, Marijan Jurković i Novak Simić, a od naučnih radnika Aleksandar Belić, Petar Skok, Antun Barac, Mihajlo Stevanović, Mate Hraste, Julije Benešić, Jovan Vuković, Radovan Lalić, Milija Stanić, Josip Hamm, Ljudevit Jonke, Ivo Frangeš, Mihajlo Lalević, Miloš Moskovljević, Josip Badalić, Fran Tučan, Slavko Pavešić, Slavko Ježić, Ilija Kecmanović i Svetislav Marić. Iz odgovora većine diskutiranih vidjelo se, da oni drže, da ni dva pisma, a ni dva književna govora ne treba svoditi na jedno pismo i jedan govor. Diskutanti su osobito istakli, da nije potrebno povezivati napuštanje ćirilice s napuštanjem ijekavštine, jer su to raznorodne vrijednosti. Za održanje ćirilice pored latiničice rečeno je, da je ona u posljednje vrijeme bila dvaput zabranjivana, a za održanje ijekavskog govora isticali su kao razlozi njegovo veliko prostranstvo, njegova izgrađenost kao književnog jezika i teškoća za pisce i čitaoce pri eventualnom zamjenjivanju drugim govorom. Učesnici ankete pozdravili su ideju izrađivanja rječnika, koji bi obuhvatio rječničko blago i srpske i hrvatske književnosti, jer

takva rječnika do danas nemamo, a njegovu potrebu osjećaju osobito književnici, škola, a i naučni radnici. Većina je naglasila i potrebu zajedničkog pravopisa, koji bi sporazumno izradili hrvatski i srpski stručnjaci. I pitanje stručne terminologije označeno je kao vrlo važno, pa su neki učesnici preporučili, da se što prije pristupi sporazumnoj izjednačavanju terminologije.

Kao završetak te ankete, prikazane ovako u glavnim crtama, uredništvo *Letopisa* sazvalo je u Novi Sad većinu učesnika ankete, da se na osnovi iznesenih mišljenja utvrde neki perspektivni zaključci za budućnost. To su t. zv. novosadski zaključci o jeziku i pravopisu, koje donosimo na posebnom mjestu.

Kao što se vidi iz prvih četiriju točaka, i s obzirom na pismo i s obzirom na književni govor ne predlažu se prema sadašnjem stanju nikakve promjene. To drugim riječima znači, da će se hrvatska književnost i dalje razvijati u ijekavskom govoru štokavskog narječja i da latinica i dalje ostaje njezino osnovno pismo. No budući da se ime zajedničkog jezika Hrvata i Srba službeno ne naziva svagdje dvostrukim imenom, predlaže se za službenu upotrebu naziv hrvatskosrpski, srpskohrvatski, hrvatski ili srpski, srpski ili hrvatski, dakle tako, da budu istaknuta oba sastavna dijela. U neslužbenoj upotrebi svatko može dakako nazvati svoj jezik i samo jednim imenom.

Naglašujući ravnopravnost govora i pisama u Novom je Sadu predloženo, da se i državni organi služe u administraciji, zakonodavstvu i vojsci podjednako objema pismima i govorima, ali to nije uneseno kao posebna točka, jer je istaknuto, da je to zapravo uključeno već u prvoj, trećoj i četvrtoj točki zaključaka.

U raspravama o budućem zajedničkom pravopisu date su smjernice budućoj komisiji, da zajednički pravopis treba da bude sporazuman u bitnim elementima, t. j. da podjednako sadržava važnije elemente dosadašnjeg hrvatskog i srpskog pravopisa, a ne samo jednog u pretežnoj mjeri. To je moguće zato, što su i dosadašnji hrvatski (Boranićev) i dosadašnji srpski (Belićev) pravopis zasnovani na fonetskim načelima Vuka St. Karadžića i Đure Daničića, samo što su ta načela kadšto različito protumačena.

Na sastanku je pozdravljena suradnja Matice Srpske i Matice Hrvatske na izradivanju priručnog rječnika hrvatskog ili srpskog jezika. Predložene su i smjernice, da rječnik treba da obuhvaća suvremeno rječničko blago hrvatske i srpske književnosti, nauke i publicistike, od romantizma do danas. Riječi i izrazi treba da budu potvrđeni citatima iz pisaca, no rječnik će biti informativan, a ne normativan. To znači, da se ne će zabacivati dvostrukosti riječi i izraza, ako su pravilne i usvojene u bilo kojoj od naših književnosti. Normativnost će dakako biti izražena u pogledu izgovora, oblika, sintaktičke upotrebe i pravopisne norme, no između dvostrukih pravilnosti, kao u svakom rječniku, izbor je riječi za upotrebu potpuno slobodan. Zamišljeni rječnik pomoći će i Hrvatima i Srbima i Crnogorcima, da upoznaju po mogućnosti cjelokupno svoje leksičko blago i da odabiru iz njega po načelu pravilnosti i ljepote.

U osmoj se točki govori, da treba prekinuti s praksom samovoljnog prevođenja književnih djela s hrvatskog na srpski i obratno. Djelo umjetnika stvaraoca ne smije se preuđešavati »prevođenjem«, no osim ovog individualnog prava književnika da odabire jezik, istaknuto je i kolektivno pravo naroda da dobiva knjigu i štampu uopće na najpristupačniji način. To drugim riječima znači, da se pisac, koji nije umjetnik stvaralac, treba da prilagodi sredini, u kojoj djeluje. Ista je misao istaknuta kao vrlo korisna i za nastavu jezika u školama. Nastavnici treba da se prilagode sredini, u kojoj djeluju, i treba da budu nosioci jezične snošljivosti.

U osmoj se točki govori i o uklanjanju umjetnih zapreka prirodnom i normalnom razvitku hrvatskog ili srpskog jezika. Tu se u prvom redu misli na uklanjanje diskriminacije pojedinih riječi i fraza, koje potječu iz jednoga govora, a proširile su se već po čitavom jezičnom području. Kriterij opće proširenosti, do koje dolazi prirodnim putem, izvire iz kriterija jedinstvenosti jezika, koji su isticali naši najveći jezični stručnjaci i reformatori od Gaja, Karadžića i Daničića preko Broza i Maretića do Rešetara, Belića i Ivšića. Ali ti kriteriji dakako ne niječu historijsku uvjetovanost nekih specifičnosti hrvatskog i srpskog književnog izraza.

Izrada zajedničke terminologije zahtijeva velike napore i od stručnjaka i od lingvisti. I tu su date smjernice u tom pravcu, da zajednička terminologija treba da bude sporazumna po načelu odabiranja pravilnijega i boljega.

Ovdje su iznesene samo glavne misli novosadskih razgovora, a potanji tok diskusije bit će prikazan u *Letopisu Matice Srpske*, i to u siječanjskom broju 1955.

Kao što se iz rečenog vidi, u Novom Sadu su priznata prirodna prava književnog jezika i hrvatske i srpske književnosti, naglašeno je usto načelo jezične snošljivosti i otvorene su perspektive za bogaćenje književnog jezika iz cjelokupnog jezičnog područja. Princip nametanja osuđen je kao štetan u rješavanju jezičnih pitanja, a umjesto njega naglašen je princip sporazumnog i širokogrudnog rješavanja jezične problematike.

Dakako, i novosadskim se zaključcima prigovara s različnih strana. Jedni tvrde, da sastanak nije bio revolucionaran, da je ostavio sve, kao što je bilo, a da je pomakao stvar samo u pitanju pravopisa i rječnika. Drugi opet prigovaraju, da se otišlo predaleko i da je izjavom o jednakosti ijekavskog i ekavskog govora osiguran prodor ekavštine na ijekavsko područje. Prvima se može odgovoriti, da u rješavanju jezičnih pitanja oštra rješenja nisu ujedno najbolja rješenja, a drugima, da isticanje ravnopravnosti govora i pisama ne znači favoriziranje jednoga govora i pisma na račun drugoga. No zaista i jednima i drugima može se jednako odgovoriti: ako novosadski sastanak nametne svima faktorima, koji rješavaju jezična pitanja i koji se služe jezikom, načelo jezične snošljivosti i prirodnog prava, tada će svi priznati, da je on zaista učinio mnogo. U protivnom slučaju čitav će taj sastanak pasti u zaborav, jer ne će ostvariti osnovno, što je želio. No sudeći po novosadskom raspoloženju, ne smijemo biti pesimisti. Utrt je dobar put, treba dobro i složno nastaviti!

O UPOTREBI PRIJEDLOGA NA MJESTO U UZ GEOGRAFSKA IMENA

Mate Hraste

U govoru stanovnika Hrvatskog Primorja čut ćemo dosta često upotrebu prijedloga *na* mjesto *u* uz imena nekih naseljenih mjesta odgovarajući na pitanje *kamo?* s akuzativom i na pitanje *gdje?* s lokativom. Tako će Bakranin, ili Kastavac, ili stanovnik kojega drugog mjesta u tome kraju na pitanje: »Kamo greš?» odgovoriti: »Gren na Sušak, na Volosko, na Krasicu, na Praputnjak, na Hreljin, na Bakarac«, ali: »Gren va (= u) Selce, va Kostrenu, va Crikvenicu, va Senj, va Krajevicu, v Riku (v Reku), va Malinsku, va Lovran, va Vrbnik, va Opatiju, va Novi.« Upotrebu prijedloga *na* mjesto *u* ili pored *u* u istoj službi čut ćemo i u drugim čakavskim krajevima, na pr. na Hvaru: »Gren na Brusje, na Selca, na Gdinj, na Bogomoje, na Sućuraj«, ali: »Gren *na* Jelsu i *u* Jelsu, *na* Varbosku i *u* Varbosku« i samo: »Gren u Dol, u Stori grad, u Vrisnik, u Svirče, u Pitve.«

Isto tako na pitanje: »Kade si bil?« Bakranin će odgovoriti: »Bil san na Hreljinu, na Škrljeven, na Krasice (= Krasici), na Praputnjaku, ali: va Selcah (= u Selcima), va Noven (= u Novome), va Opatije (= u Opatiji), v Rike (= u Rijeci).« Iako čakavci u cijelom Hrvatskom Primorju govore samo: v (= u) Riku odnosno v Rike, mnogi će štokavci reći: »Bio sam *na* Rijeci. Idem *na* Rijeku.« Tako će reći i čakavci srednje Dalmacije. To je razumljivo, jer je grad Rijeka podignut na rijeci Rječini (uz nju, pokraj nje), a uz takva mjesta, koja su podignuta uz neku rijeku, i u književnom se jeziku upotrebljava prijedlog *na*: Brod na Kupi, Brod na Savi, Skadar na Bojani, Mostar na Neretvi, Višegrad na Drini.

Nastaje pitanje, kako je došlo do zamjene tih prijedloga i možemo li i u književnom jeziku tako govoriti i pisati.

Navedenim primjerima utvrđeno je, da je to česta pojava na području čakavskoga dijalekta. Koliko je meni poznato, takvu upotrebu prijedloga *na* mjesto ili pored *u* čut ćemo i u kajkavskom kraju. Siščani će reći na pr.: »Otišiel je na Pračno (selo kraj Siska), na Sujnu pored f Sujnu, na Tišinu«, ali: »Otišiel je f Turopole, v Lekenik, v Mraclin.« Upotreba prijedloga *na* mjesto *u* u istoj službi dobro je poznata i u štokavskim krajevima, u historijskom razvoju toga dijalekta i u suvremenim govorima. Brojne potvrde za to navedene su u Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. VII., str. 193., u djelu Đurđ Daničića »Srbska sintaksa«, Beograd 1858., str. 478. i 611.—613. i u Maretićevoj »Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika«, Zagreb 1931. (II. izdanje), str. 504. i 508. U tim djelima nalazimo ove primjere: Otišao na Cetinje. Idem na Jerusalem. Magarca odvedi i na Jerusalem, on će opet biti magarac. Pođe na Meku. Da on š njome bježi na Udbinu. Povedi ih meni na Udbinu. Te je šalje (knjigu) na Tursku Kladašu. Ja oćerah na Mletke volove. Te je šalje (knjigu) na Grahovo, a na ruke Milutinu knezu. Osman-aga osta na